

populaciji i pokuša objasniti uzroke i posljedice tih promjena. Ti su podaci podjednako potrebni samoj vlasti (osobito u borbi s nelegalnom imigracijom), kao i francuskoj javnosti u kojoj se prisustvo stranaca s vremena na vrijeme koristi u političkim (osobito izbornim) borbama. Ovakva publikacija zaslužuje svaku pozornost: mnogima bi mogla biti primjerom kako se sustavno prati problematika koju i nije uvijek jednostavno kvantificirati (kako to ističe i sam autor, pribojavajući se mogućih krivih procjena) i koliko je takvo praćenje važno za svaku zemlju sa sličnim prilikama (ili pak obrnutim, u slučaju velikog udjela emigracije). Za istraživače migracija (i srodne problematike) ona je nezamjenjiv sustavni izvor podataka, a autorova analitičnost i smisao za povezivanje kvantitativnog i kvalitativnog ne samo što daje osnovnu sliku o imigraciji u Francuskoj, pa i u zemljama Europske Unije (ranije Zapadne Europe), već i potiče istraživačke ideje.

Jadranka Čačić-Kumpes
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
E-mail: jckumpes@public.srce.hr

Heinz Fassmann, Rainer Münz (eds), **European Migration in the Late Twentieth Century Historical Patterns, Actual Trends, and Social Implications**, Aldershot: Edward Elgar; Laxenburg: International Institute for Applied Systems Analysis, 1994, XIV, 287 str.

Svjedoci smo razdoblja u kojem aktualni i potencijalni migracijski tokovi mijenjaju političku, društvenu i ekonomsku kartu Europe. Padom "željezne zavjese" pokrenut je najveći val migracija u Europi nakon 1945-46. godine. Iznenađna sloboda i mogućnost putovanja te rast ekonomskih problema i društvenih napetosti uzrokovanih prijelazom na tržišnu ekonomiju čine važne potisne čimbenike emigracije u bivšim socijalističkim zemljama. Mnogo je i primjera etničke diskriminacije, pa je tako ranih devedesetih najveći pojedinačni val uzrokovan ratom u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Ova događanja ne mogu biti promatrana izvan njihovog historijskog konteksta zbog toga što procesi u prošlosti određuju strukturu današnjih i budućih migracija, kao i osobni doživljaj i interpretaciju tog fenomena. Cilj je knjige prikazati opsežan znanstveni pregled migracijskih strujanja u Europi od drugoga svjetskog rata, s naglaskom na trenutne

pokrete. Knjiga sadrži prikaz detaljnih studija pojedinih glavnih europskih zemalja slanja i zemalja primitka migranata u drugoj polovini dvadesetog stoljeća. Poglavlja knjige su izvorno bila prezentirana kao referati u radionici održanoj u okviru konferencije "Masovne migracije u Europi" u ožujku 1992. u Laxenburgu.

Opći pregled migracija, koji predstavlja i uvod knjige pod naslovom "Modeli i trendovi međunarodnih migracija u Zapadnoj Europi", slijedi trinaest individualnih studija zemalja od kojih svaka prikazuje povijesni pregled emigracije i imigracije promatrane zemlje, kvantitativne podatke, te detaljnu procjenu društvenih i političkih implikacija migracijskih kretanja. Tih trinaest studija podijeljeno je u dva dijela. U prvi dio, "Migracije prema i iz Zapadne Europe", urednici su uvrstili studije o Velikoj Britaniji, Francuskoj, Italiji, Nizozemskoj, Njemačkoj, Švicarskoj i Austriji. Drugi dio knjige, "Migracije prema i iz Istočno-centralne Europe", sadrži studije o Poljskoj, Mađarskoj, bivšoj Jugoslaviji, Bugarskoj, bivšem Sovjetskom Savezu i Izraelu kao zemlji primitka velikog broja imigranata iz zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza. Sve studije napisali su istaknuti znanstvenici pojedinih zemalja i sve su bogato opremljene tabelama, grafikovima i slikama.

Na početku knjige je pregledan rad urednikâ knjige, Fassmanna i Münza, o migracijama prema Europi i unutar nje. Autori uspoređuju zapadnoeuropske migracijske tokove u proteklih četrdesetak godina sa situacijom ranih devedesetih, objašnjavajući detaljno veličinu migracijskih kretanja i zemljopisni raspored seljenja u tom razdoblju. Uz probleme radnih migracija, u članku je znatan prostor posvećen problemu izbjeglica i tražitelja azila u pojedinim zemljama, migraciji elita i objašnjavanju zašto se pojedine zemlje danas ubrajaju u imigracijske, a neke druge u emigracijske, iako ih njihove politike ne prepoznaju ili ne žele prepoznati uvijek kao takve. Autori ujedno kratko ocrtavaju i moguću budućnost europskih migracija.

Drugo poglavlje knjige članak je Davida Colemana "Ujedinjeno Kraljevstvo i međunarodna migracija: promjenljiva ravnoteža". Autor izlaže britansku migracijsku povijest te određuje četiri tipa "migracijskog sistema" definirana zemljopisnom pripadnošću i motivacijom migranata: migracijski sistem naseljavanja, radna migracija, izbjeglice i tražitelji azila i ilegalni migracijski sistem. Analizirajući britansku imigracijsku politiku Coleman zaključuje kako porast tražitelja azila i izbjeglica zadnjih godina olakšava mobilizaciju domaće populacije u smjeru restriktivne politike prema imigrantima i izbjegličkoj proceduri. Takva restriktivna politika izaziva kritike političke oporbe i Crkve.

Članak pod naslovom "Francuska rasprava: pravni i politički instrumenti za

promociju integracije” autorice Catherine Withol de Wenden prikazuje Francusku kao zemlju koja je stoljeće i pol naglašeno imigracijska zemlja, ali ta demografska realnost nije postala sastavni dio francuskoga nacionalnog identiteta. Imigracijski su problemi danas u žarištu francuske političke rasprave: načini ulaska imigranata u zemlju, ilegalna imigracija, druga generacija imigranata sjevernoafričkog podrijetla i njihova koncentracija u zapuštenim urbanim dijelovima zemlje. Drugu pak nedoumicu izaziva upotreba pravnih i političkih instrumenata u promociji integracije imigranata: jednaka prava ili pozitivna diskriminacija, pravo na različitost ili pravo na asimilaciju, širi pristup nacionalnosti i državljanstvu ili pravo na zadržavanje kolektivnog identiteta zasnovanog na etničkoj ili religijskoj pripadnosti.

Autori Odo Barsotti i Laura Lecchini u članku “Socijalni i ekonomski aspekti imigracije stranaca u Italiju” analiziraju promjene u Italiji koja je do sredine sedamdesetih pripadala grupi emigracijskih zemalja, a od tada postaje zemlja sa znatnom imigracijom. Dio talijanskog društva strahuje da imigranti ne postanu konkurencijom nacionalnoj radnoj snazi teda se još uvijek osjetljiv socijalni i infrastrukturni sustav ne raspadne pod daljnjim pritiskom useljavanja. Analiza nedavnih imigracijskih tokova pokazuje razliku između tog relativno novog fenomena u Italiji i tradicionalne migrantske radne snage u sjevernoj Europi. Imigranti ne dolaze samo iz geografski bliskih zemalja ili iz onih s kojima je Italija imala posebne odnose u prošlosti (bivše kolonije kao Libija, Eritreja i Somalija), već i iz dijelova koji su do sada bili stalno uključeni u emigraciju prema Europi (sub-saharska Afrika i istočna Azija). Žene imigranti prestaju biti uzdržavanim članovima i postaju akteri migracijskog procesa. Četiri su tipa imigracije koje autori šire navode: sezonska imigracija iz sjeverne Afrike, privremena iz sub-saharskih zemalja (bez većeg interesa za stalno naseljavanje), privremena imigracija koja prerasta u stalnu (žene imigranti s Filipina) i strukturalna imigracija u koju ubrajaju glavninu iranske i kineske imigracije (odnosno one imigrante koji su već etablirani u stabilni socijalni okoliš).

U petom poglavlju pod naslovom “Promjenljive paradigme: ocjena imigracije u Nizozemsku” autora Hana Entzingera izložen je pregled nizozemske imigracijske povijesti i njezin suvremeni razvoj, multikulturalni pristup privremenoj imigraciji i razvoj manjinskih politika promocijom multikulturalizma i emancipacijom etničkih zajednica. U zaključku su istaknute tri osobine nizozemskog pristupa politici imigracije. Bez obzira na 60.000 imigranata više no emigranata u 1991. i na daljnji trend porasta broja useljenika, Nizozemska se još uvijek ne smatra imigrantskom zemljom. Politika se snažno oslanja na državu blagostanja pri smještaju imigranata, što se treba prepoznati kao pokušaj promocije jednakih mogućnosti. Treća osobina, kulturni pluralizam, stoji u opreci asimilacijskom pristupu u francuskom društvu, a ima nekih sličnosti s migracijskom

politikom Velike Britanije i Švedske. Ipak, tradicija pluralizma snažnija je u Nizozemskoj nego u dvije spomenute države.

Hedwig Rudolph u članku "Dinamika imigracije u neimigracijsku zemlju: Njemačka" ocjenjuje Njemačku kao zemlju imigracije koja još uvijek ne priznaje imigrante kao sastavni dio svoje populacije, pa autor analizira glavne aspekte lošijeg statusa stranaca. Slijedi dio o njemačkim izbjeglicama, o izbjeglicama strancima koji traže utočište u Njemačkoj i o tražiteljima azila (snažan porast od 103.000 u 1988. na 438.000 izbjeglica u 1992). "Gostujući radnici", termin koji je promovirala njemačka imigracijska politika još pedesetih godina, analiziran je i uspoređen sa tzv. "novim gostujućim radnicima". Naime, 1990. godine njemačka radna administracija potpisala je ugovore sa istočnoeuropskim zemljama o otvaranju tri kanala kojima se ograničava ulazak stranih radnika na njemačko tržište rada. Autor naglašava socioekonomsku krizu koja traži kontrolnu strategiju i opasnost od prisutne ksenofobije. Stoga je njemačka politika kreirala institucije i način regulacije kojima novodošli imigranti postaju prilagodljiva rezerva i time ublažava ili sprečava političke, ekonomske ili socijalne napetosti.

Autori Thomas Straubhaar i Peter A. Fisher u članku pod naslovom "Ekonomski i društveni aspekti imigracije u Švicarsku" pišu o povijesnoj pozadini suvremenih migracijskih tokova, analiziraju trendove i značajke švicarske imigracijske politike i učinke imigracije u švicarskom društvu. Problemi se danas javljaju na području smještaja imigranata, nedostatka škola za učenike sa stranim materinim jezikom i sl., a sve zbog politike koja je strane radnike smatrala kratkoročnim gostima pa nije pripremila infrastrukturu za rastući broj radnika koji odlučuje i uspijeva ostati trajno u Švicarskoj. Problem zahtijeva novo promišljanje švicarske imigracijske politike, naročito uz povećan pritisak izbjeglica i tražitelja azila posljednjih godina. Zato se javljaju nove orijentacije u imigracijskoj politici, poznate kao "trokružni model imigracije". Prvom krugu pripadaju građani iz zemalja Europske unije i EFTA-e, drugom krugu radnici iz tradicionalno emigracijskih zemalja koji niz godina rade u Švicarskoj i koji potpadaju pod restriktivnu politiku prijema, a trećem građani svih ostalih zemalja kojima se ne dozvoljava ulazak u zemlju radi rada i boravka. Iznimku čine kratkotrajni boravci zbog npr. znanstvenog rada, istraživanja, poučavanja zajedničkog odgoja i sl.

Urednici knjige Heinz Fassmann i Rainer Münz autori su, osim uvodnog, i poglavlja pod naslovom "Austrija: zemlja imigracije i emigracije". U podnaslovu "Samodoživljaj i demografska realnost" krije se problem nedoživljavanja Austrije kao imigracijske zemlje, u kojoj je istovremeno 15% stalno nastanjene populacije rođeno izvan granica današnje Austrije, a još je 7% stranaca po nacionalnosti. Austriji, stoga, nedostaje jasno definirana

imigracijska politika. Javno mnijenje podržava oštru kontrolu granica, a termin imigracija ima negativnu konotaciju za mnoge. Osnovni imigracijski zakon iz 1992. radnike imigrante još uvijek naziva "gostujućim radnicima", terminom koji implicira ograničeno razdoblje ostanaka. Izbjeglice i tražitelji azila također su nedobrodošli. Istovremeno iseljene Austrijance nitko ne opisuje kao ekonomske izbjeglice, iako je većina njih emigrirala iz istih razloga kao i Marokanci, Poljaci ili Turci koji su došli u zemlje Zapadne Europe u potrazi za višim zaradama i boljim životom. Uz povijesni pregled emigracije i imigracije u Austriji, objašnjenja zakonske regulacije imigracije, razvoja migracijske politike i uloge Austrije u europskom migracijskom kontekstu, autori u zaključku naglašavaju, dugoročnu potrebu oslanjanja zapadnih zemalja poput Austrije na imigraciju. Demografska prognoza pokazuje kako bi poslije 2000. godine godišnja imigracija od 25.000 ljudi napravila ravnotežu prema nedostatnom natalitetu, zaustavila pad populacije i smanjila ritam starenja u Austriji.

Treći dio knjige pod naslovom "Migracije u i iz Istočno-centralne Europe" započinje poglavljem "Emigracija iz Poljske nakon 1945" Piotra Korcellija. U uvodu su navedeni čimbenici i priroda emigracije iz Poljske koji su se mijenjali tijekom vremena. Autor povijesno dijeli migracije na one od sredine 19. stoljeća do 1914. kad iseljava tri i pol milijuna Poljaka i dodatnih milijun i pol između dva svjetska rata. U tom razdoblju SAD su glavno odredište više od trećine migranata. Tijekom Drugoga svjetskog rata slijede masovne deportacije Poljaka u Njemačku i SSSR, dok u hladnoratovskom razdoblju ranih pedesetih godina međunarodna migracija, tj. putovanje preko granice, postaje nemoguće. Nedavni trendovi u migraciji pokazuju kako je tijekom osamdesetih godina ponovno oko milijun ljudi emigriralo iz Poljske. Razlog tom valu je ubrzano propadanje ekonomskih uvjeta i životnog standarda te pojava političkog kaosa, što je osnažilo pro-emigracijske stavove širokog dijela društva. Autor pobrojava selektivne osobine migranata i objašnjava utjecaj selektivnosti migracija na razvoj suvremene Poljske.

Zoltan Dövényi i Gabriella Vukovich u članku "Mađarska i međunarodna migracija" naglašavaju obrat jedne izrazito emigracijske zemlje u imigracijsku. Autori analiziraju sva četiri razdoblja mađarske emigracijske povijesti, od kojih je znatna pozornost poklonjena nedavnim događanjima. Od 1988. govori se o novim migracijskim modelima. Mađarska bilježi stalni dotok izbjeglica, do 1991. uglavnom iz Rumunjske, a razbuktavanjem rata u Hrvatskoj raste val izbjeglica iz bivše Jugoslavije. Usporedba izbjeglica i imigranata iz bivše Jugoslavije i iz Rumunjske pokazuje kako su iz Rumunjske dolazili uglavnom etnički Mađari, dok je 1991-1993. samo 25% izbjeglica iz bivše Jugoslavije bilo etničkih Mađara. Problem rastuće nezaposlenosti otežava status imigranata i izbjeglica. Prisutan je i strah kako će u budućnosti velike grupe građana

napustiti Rusiju, Ukrajinu i druge zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza i kako bi baš Mađarska mogla postati željeno odredište za mnoge od njih.

Jedanaesto polavlje napisao je Janez Malačić pod naslovom "Radna migracija iz bivše Jugoslavije". U uvodu autor upozna je čitatelje sa korijenima najvećega migracijskog vala u Europi poslije 1945-46, uzrokovanog ratom u Hrvatskoj (1991-92) i Bosni i Hercegovini (1992-93) i represijom nad etničkim manjinama u Vojvodini, Srbiji i na Kosovu. Između 1991. i 1993. oko 5 milijuna građana bivše Jugoslavije postaju izbjeglice i raseljene osobe. Od toga broja samo njih 700.000 dolazi u Zapadnu Europu i u većini zemalja nisu prepoznati kao političke izbjeglice, već tolerirani kao de facto izbjeglice. Nakon uvoda Malačić prikazuje povijest međunarodnih migracija na prostoru bivše Jugoslavije do 1991. godine. Tako razlučuje poslijeratnu migraciju od 1945. do 1960. i njezin razvoj od 1960. godine do raspada države. Autor objašnjava selektivnost privremene ekonomske emigracije prema republikama iz kojih su migranti odlazili, prema etničkoj pripadnosti, starosti i obrazovanju. U dijelu o povratnoj migraciji objašnjen je razvoj i učinkovitost migracijske politike bivše države.

Daniela Bobeva potpisuje članak "Emigracija iz i u Bugarsku" u kojemu uz povijesni pregled, emigraciju u Tursku, drugim emigracijskim valovima objašnjava i imigraciju koja kreće s otvaranjem bivših socijalističkih zemalja. Usprkos siromašnoj ekonomiji, Bugarska postaje atraktivna za imigrante. Od 1991. raste broj turista, tranzitnih putnika i osoba koje dolaze zbog posla. Zbog ekonomskih i društvenih problema zanemariv je broj tražitelja azila i izbjeglica. Migracijsku situaciju u Bugarskoj ranih devedesetih obilježava pad broja emigranata u odnosu na ranije razdoblje, porast imigracije, intenzivna radna migracija između susjednih zemalja i zasad neodgovarajuća zakonska regulativa i oklijevajuća migracijska politika.

Autori Anatoli Vishnevsky i Zhanna Zayonchkovskaya u poglavlju pod naslovom "Emigracija iz bivšeg Sovjetskog Saveza: četvrti val" daju povijesni pregled emigracije iz prostora bivše države dijeleći razdoblje na četiri vala: prvi 1917-1938, drugi 1939-1947, treći 1948-1990. i četvrti koji tek predstoji, ali mu je moguće odrediti komponente. Četvrti val će činiti stara etnička emigracija nezadovoljnih stanovnika, prvenstveno nacionalnih i religijskih zajednica, zatim nova etnička emigracija koju bi se konvencionalno moglo nazvati "postkolonijalnom" i koja će utjecati na glavne etničke skupine, osobito Ruse koji su prisiljeni napuštati regije u kojima ne pripadaju glavnoj nacionalnoj većini, potom ekonomska emigracija iz Rusije i europskih republika koja predstavlja odljev mozgova i emigracija iz azijskih republika potaknuta populacijskom eksplozijom, agrarnom prenapučenošću i niskim rastom zapošljavanja u neagrarnom sektoru ekonomije. Jedan od mogućih većih valova mogle bi činiti političke i "ekološke"

izbjeglice na čiji će broj utjecati teže političke krize i ekološke katastrofe.

Knjiga završava člankom "Migranti iz bivšeg Sovjetskog Saveza u Izraelu 1990-ih" Eitana F. Sabatella. Autor opisuje židovske migracije za vrijeme carizma i sovjetskog režima kao uvod i pozadinu suvremene imigracije u Izrael iz bivših sovjetskih republika. Imigrantske registracijske statistike u Izraelu pokazuju veličinu nedavnih valova imigracije, ali i socioekonomske karakteristike došljaka iz bivšeg Sovjetskog Saveza u devedesetim godinama. Trenutno je glavna briga kako uklopiti te imigrante i kako najbolje upotrijebiti potencijal visokog obrazovanja koji oni predstavljaju. Između 1989. i 1992. sovjetska imigracija povećala je populaciju Izraela za 9%. Od toga broja, između 65 i 70% visoko je obrazovanih ljudi, sa profesijama, znanstvenim i akademskim obrazovanjem. Ti imigranti povećali su u ukupnoj populaciji broj građana sa takvim obrazovanjem za punih 30%.

Ova opsežna i znanstveno utemeljena knjiga predstavlja važno štivo znanstvenicima i profesorima društvenih znanosti i povijesti u prezentaciji novih razmišljanja o migraciji kao jednom od ključnih političkih, društvenih i ekonomskih problema s kojom se suočava moderna Europa.

Sonja Podgorelec
Institut za migracije i narodnosti, Zagreb
E-mail: spodgorelec@public.srce.hr

Vera Kržišnik-Bukić (ur.), **Slovinci v Hrvaški**, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 1995, 420 str.

U okviru istraživanja (projekta) *Slovinci v prostoru nekdanje Jugoslavije izven Slovenije* (Slovinci na prostoru bivše Jugoslavije izvan Slovenije), Inštitut za narodnostna vprašanja iz Ljubljane objavio je radove sa znanstvenog skupa održanog 21. prosinca 1993. Osim slovenskih, sudjelovali su i hrvatski znanstvenici. Zbornik znanstvenih priloga *Slovinci v Hrvaški* označen je kao *Knjiga prva*. Time se željelo naglasiti da je to tek početak istraživačkog i znanstveno-publicističkog rada na ovoj tematici.

Zbornik je podijeljen u šest cjelina. Nakon uvodne riječi urednice i kratkog obraćanja